

บทความวิจัย

เรื่อง บทบาทของโตโยโตมิ ฮิเดโยชิ ตั้งแต่ ค.ศ. 1557-1598

โดย

นางสาววิราวรรณ ชวนเชย

รหัสนักศึกษา 05530618

เสนอ

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.พวงทิพย์ เกียรติสกุล

บทความวิจัยนี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษารายวิชา 450 460 การศึกษาเอกเทศ

สาขาวิชาเอเชียศึกษา คณะอักษรศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร

ภาคการศึกษาปลาย ปีการศึกษา 2556

ชื่อเรื่อง	บทบาทของโตโยโตมิ ฮิเดโยชิ ตั้งแต่ ค.ศ. 1557-1598
ชื่อ – นามสกุลนักศึกษา	นางสาววิราวรรณ ชวนเชย รหัสนักศึกษา 05530618
ชื่อ – นามสกุลอาจารย์ที่ปรึกษา	ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.พวงทิพย์ เกียรติสกุล
ปีการศึกษา	2556

บทคัดย่อ

บทความวิจัยเรื่อง “บทบาทของโตโยโตมิ ฮิเดโยชิ ตั้งแต่ ค.ศ. 1557-1598” มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาประวัติชีวิต ผลงาน การดำเนินการขึ้นสู่อำนาจ และ บทบาทในการรวมประเทศญี่ปุ่นในระหว่าง ค.ศ. 1557-1598 ทั้งนี้ได้ศึกษาข้อมูลจากเอกสารชั้นรองซึ่งประกอบไปด้วยเอกสารที่เป็นภาษาไทย หนังสือ บทความ สารนิพนธ์ และการรวบรวมข้อมูลทางสื่อออนไลน์ ผลการศึกษาพบว่า โตโยโตมิ ฮิเดโยชิ ได้สร้างคุณูปการให้แก่ชนชาติญี่ปุ่น ทั้งด้านการเมืองการปกครอง เศรษฐกิจ และ ยังเป็นบุคคลที่สำคัญในประวัติศาสตร์ญี่ปุ่น ที่สามารถรวมประเทศญี่ปุ่นให้เป็นหนึ่งเดียว และสร้างความสุขสงบให้แก่ชนชาติญี่ปุ่นได้สำเร็จ

ยุคสมัยที่ฮิเดโยชิมีอำนาจนั้น เขามีผลงานที่ยิ่งใหญ่ และมีผลต่อการพัฒนาประเทศญี่ปุ่นอยู่มากที่สำคัญเป็นอันดับแรกก็คือ ในสมัยของเขาได้มีการสำรวจที่ดินและทำการรังวัดให้เป็นสัดส่วนสำเร็จขึ้นครั้งแรก ซึ่งได้ส่งผลกระทบต่อภารกิจที่ดินได้อย่างมีประสิทธิภาพ นอกจากนี้ฮิเดโยชิยังได้เริ่มให้มีการปกครองในระบบฟิวดัลที่เข้มงวด โดยให้มีการสาบานตน และการออกกฎหมายจำกัดชั้นชนซึ่งถือเป็นการจัดระบบชั้นฐานันดรที่ชัดเจนขึ้น นอกจากนั้นในสมัยของฮิเดโยชิ ยังถือเป็นสมัยแรกที่ได้มีการสั่งให้มีการผลิตเหรียญในการแลกเปลี่ยนขึ้น รวมทั้งได้มีการออกกฎหมายปกครองในระบบเดียวกันทั้งในเมืองหลวงและท้องถิ่น โดยมีการให้อำนาจการปกครองแก่ท้องถิ่นเพื่อให้เป็นแบบกระจายอำนาจ การดำเนินการต่างๆเหล่านี้ของฮิเดโยชิล้วนแล้วแต่เป็นการเสริมสร้างความเป็นปึกแผ่นและมั่นคงให้แก่ญี่ปุ่นทั้งสิ้น

คำสำคัญ: บทบาท โตโยโตมิ ฮิเดโยชิ ค.ศ. 1557-1598

บทนำ

เมื่อประเทศญี่ปุ่นต้องตกอยู่ในภาวะของความแตกแยกกระส่ำระสายนับตั้งแต่ยุคสมัยสงครามกลางเมือง หรือยุคเซ็งโงะกุ โดยประเทศญี่ปุ่นนั้นได้เกิดความวุ่นวายจากสงครามกลางเมือง เพราะบรรดาไดเมียวกลุ่มต่างๆ นั้นก็ปรารถนาในการครอบครองและมีอำนาจ จึงทำให้เกิดการชนฆ่า การรบพุ่งกันของบรรดาไดเมียว กลุ่มต่างๆ อยู่นับศตวรรษ แต่แล้ว ในค.ศ.1590 ก็ปรากฏวีรบุรุษอันกลายเป็นตำนานขึ้นมาที่สามารถกลับมาสร้างประเทศญี่ปุ่นให้กลายเป็นหนึ่งเดียวได้ นั่นก็คือ โทโยโตมิ ฮิเดโยชิ แม้เขาได้ถือกำเนิดจากครอบครัวชาวนาที่เป็นเพียงบุคคลธรรมดา แต่ฮิเดโยชิเป็นผู้ที่มีใจกว้างไม่เห็นแก่ตัว ซึ่งนับว่าช่วยให้เขาประสบความสำเร็จในการขึ้นครองอำนาจได้เป็นอย่างดี โดยฮิเดโยชิได้ทำให้ประเทศญี่ปุ่นประสบความสำเร็จ ทั้งทางด้านการเมืองการปกครอง เศรษฐกิจ และการติดต่อกับต่างประเทศ ผลงานเหล่านี้ล้วนแล้วแต่เป็นการเสริมสร้างความเป็นปึกแผ่นและมั่นคงให้แก่ญี่ปุ่นทั้งสิ้น

จากบทบาทที่ยิ่งใหญ่และเป็นบุคคลที่สำคัญในประวัติศาสตร์ญี่ปุ่น ของโทโยโตมิ ฮิเดโยชิ จึงทำให้ผู้ศึกษาสนใจ ที่จะศึกษาบทบาทของโทโยโตมิ ฮิเดโยชิ ตั้งแต่ ค.ศ. 1557-1598 ดังนั้นผู้ศึกษาต้องการอธิบายให้เห็นถึงประวัติของโทโยโตมิ ฮิเดโยชิ ปัจจัยที่ส่งเสริมต่อการขึ้นมามีอำนาจทางการเมืองการปกครองของ โทโยโตมิ ฮิเดโยชิ รวมทั้งอธิบายถึง บทบาทในการรวมประเทศของโทโยโตมิ ฮิเดโยชิในช่วง ค.ศ. 1585-1598 ซึ่งจะได้อธิบายผลการศึกษาในประเด็นต่างๆดังกล่าวโดยลำดับดังนี้

ผลการวิจัย

1. ประวัติของโทโยโตมิ ฮิเดโยชิ

การศึกษาประวัติของโทโยโตมิ ฮิเดโยชินั้น สามารถแบ่งได้ 2 ประการดังนี้ ประการที่หนึ่ง ได้แก่ ภูมิหลังของ โทโยโตมิ ฮิเดโยชิก่อนเข้ามามีบทบาททางการเมืองการทหาร ประการที่สองคือ การเข้าร่วมทัพกับ โอดะ โนบุนากะในฐานะทหาร ซึ่งจะได้อธิบายรายละเอียดทั้ง 2 ปัจจัยตามลำดับดังนี้

1.1 ภูมิหลังของ โดโยโตมิ ฮิเดโยชิ ก่อนเข้ามามีบทบาททางการเมือง

โดโยโตมิ ฮิเดโยชิ เกิดเมื่อวันที่ 2 กุมภาพันธ์ 1537 ที่ย่าน ไอจิ ในแคว้น โอวาริ (ในเขต นากามูระ เมืองนาโกย่าในปัจจุบัน) เกิดในชนชั้นชาวนาที่ยากจน ในตอนแรกโดโยโตมิ ฮิเดโยชิ มีชื่อเดิมว่า คิโนซิตะ โทคิจิโร่ มีบิดาชื่อว่า คิโนซิตะ ยะเอะมง มีมารดาชื่อว่า นะกะ ใน ค.ศ.1543 ยะเอะมง ผู้เป็นบิดาได้เสียชีวิต ต่อมา มารดาได้แต่งงานใหม่ กับนายจิกุอะมิ ฮิโยชิมะรุ ฮิเดโยชินั้นมีความสัมพันธ์ที่ไม่สู้ดีนัก กับบิดาเลี้ยง จึงหนีออกจากบ้าน ฮิเดโยชิในวัยเด็กนั้นเป็นผู้มีความมุมานะ และขยันขันแข็ง มีความโอบอ้อมอารี แม้ว่าจะมีฐานะยากจน แต่ก็อาศัยการบวชเป็นพระเพื่อศึกษาหาความรู้เพิ่มเติม ใน ค.ศ. 1557 เขาได้เดินทางยังดินแดนของ อิมากาวา โยชิโมโตะ ผู้ปกครองแคว้นซุงุระ และเข้าร่วมรับใช้เป็นพลทหาร แต่ก็เป็นที่โปรดปรานระดับต่างที่ถูกใช้งานต่ำต้อยเท่านั้น ภายหลังจากนั้นไม่นาน เขาได้ออกจากแคว้นซุงุระและกลับสู่แคว้นโอวาริ เนื่องจากฮิเดโยชิ เป็นคนอหังการดีและรู้จักเข้าหาผู้คน ทำให้สามารถเข้าพรรคอาจิสุเงะซึ่งเป็นกลุ่มสืบหาข่าวมีลักษณะคล้ายนินจา (กลุ่มรับปะ) ที่อยู่ใต้สังกัดของ ทาโคโคโร ชูมะ ฮิเดโยชิเป็นคนที่ไหวพริบและสติปัญญาดี ทำให้เขาเป็นที่ถูกใจของทาโคโคโร ชูมะ อย่างมาก

1.2 การเข้าร่วมทัพกับ โอดะ โนบุนากะ ในฐานะทหาร

ใน ค.ศ. 1551 โอดะ โนบุนากะ ได้เป็นหัวหน้าครอบครัวแทนบิดาตั้งแต่อายุยังไม่ครบ 20 ปี เขาจึงต้องแสดงอำนาจและความเข้มแข็งให้เป็นที่ประจักษ์ในหมู่ญาติพี่น้องด้วยการปราบปรามผู้ต่อต้านอำนาจของเขาจนเกิดสงครามท้องถิ่นขึ้น (เพ็ญศรี กาญจนโนมัย, 2527:2) และเขาก็เริ่มเสาะหาบุคคลที่เก่งกาจเข้ามาในสังกัดของตนเพราะกลุ่มขุนนางอาวุโสของตระกูลโอดะนั้นให้การสนับสนุน โอดะ โนบุนากะ (น้องชาย) มากกว่า ดังนั้นโนบุนากะ จึงพยายามสร้างกลุ่มอำนาจและแสวงหาบุคคลเพื่อมาทำงานให้ตนโดยไม่พึ่งกลุ่มขุนนางเก่า และโนบุนากะก็ได้เจอกับฮิเดโยชิ โดยที่ฮิเดโยชิอาศัยการเข้าตีสนิทกับสาวใช้ของโนบุนากะ เพื่ออาศัยเส้นสายนี้ในการเข้าพบโนบุนากะ แม้ว่าตัวของฮิเดโยชิจะไม่ได้มีฝีมือในการรบที่เก่งกาจและมีชาติกำเนิดที่ต่ำต้อย แต่โนบุนากะไม่สนใจเรื่องเหล่านั้น เพราะว่าฮิเดโยชินั้นฉลาดและมีไหวพริบดี โนบุนากะสนใจ

เรื่องนี้มากกว่า โนบุนากะตั้งให้อิเดโยชิมีหน้าที่ดูแลกองทัพทหาร อิเดโยชินั้นพักอยู่ใกล้ๆกับ มาเอคะ โทชิอิเอะ ซึ่งเป็น ขุนนางชั้นสูงของตระกูลโอดะ จึงทำให้อิเดโยชิและโทชิอิเอะเป็นเพื่อนที่สนิทสนมกัน อิเดโยชิก็อาศัยเส้นสายของโทชิอิเอะ เข้าหาโนบุนากะอีกครั้ง โดยการอาศัยไหวพริบของเขาในการสร้างผลงานมากขึ้นเรื่อยๆ เขาทำงานโดยไม่เกี่ยงว่างานที่จะทำนั้นเป็นงานที่ดูไร้ค่าเพียงใด จนกระทั่งขุนนางหลายคนว่าเขาเป็นพวกขี้ประจบเจ้านาย และดูถูกเขา แต่อิเดโยชิก็ไม่ใส่ใจและยังทำงานรับใช้โนบุนากะเป็นอย่างดี

ในค.ศ. 1560 เขาได้เข้าร่วมทัพของโนบุนากะแล้วร่วมโจมตีทัพของอิมากาวาที่มีกำลังเหนือกว่า 5 เท่าจนสำเร็จ และระหว่างที่โนบุนากะทำศึกกับตระกูลไซโด้ อิเดโยชิได้คิดอุบายให้โนบุนากะเข้ายึดปราสาทอินาบะยามะซึ่งต่อมาเปลี่ยนชื่อเป็นปราสาทกิฟุ (วิระชัย โชคมุกดา, 2554:151) ได้สำเร็จ

ในค.ศ. 1561 ในช่วงที่อิเดโยชิทำงานให้โนบุนากะนั้น เขาได้แต่งงานกับเนเนะ หญิงงามอันดับต้นๆของแคว้นโอวาริ ในงานแต่งงานของเขานั้น เหล่าขุนนางของตระกูลโอดะต่างก็รังเกียจที่จะมาร่วมงานแต่งงานแขกที่มาจากตระกูลโอดะที่มาร่วมงานนั้นเพียงสองคน คือ มาเอคะ โทชิอิเอะ ซึ่งเป็นเพื่อนสนิทและรับหน้าที่เป็นเพื่อนเจ้าบ่าว กับ นางมัตสึ ภรรยาของโทชิอิเอะ เท่านั้น ในขณะที่โนบุนากะ ได้ส่งเงินมาให้เป็นของขวัญแต่งงานแทนเท่านั้น

ใน ค.ศ. 1568 อิเดโยชิได้เดินทางร่วมทัพของโอดะ โนบุนากะไปยังเกียวโต และได้เปลี่ยนชื่อจาก คิโนชิตะ โทคิจิโร่ เป็น ฮาชิบะ อิเดโยชิ และได้ร่วมเดินทางศึกต่างๆมากมายเช่น ศึกที่แม่น้ำอเนกาวะ ปะทะกับอาซากุระ และอาซาอิ นางามาสะ และศึกที่นางาชิโน โดยที่โนบุนากะและโตกุกาวะ อิเอยาสุ ได้ร่วมมือกันปราบทัพม้าอันเกรียงไกรของทาเคดะ คัทสึโยริอย่างราบคาบ (วิระชัย โชคมุกดา, 2554:152) หลังจากศึกอเนกาวะแล้ว ในค.ศ. 1570 อิเดโยชิได้รับการแต่งตั้งให้เป็นไคเมียว โดยปกครองดินแดนในแคว้นโอมิ ที่เป็นดินแดนแต่เดิมของตระกูลอาซาอิ อิเดโยชินั้นได้เก็บเกี่ยวประสบการณ์จากศึกต่างๆที่ผ่านมาได้อย่างชำนาญ จนกระทั่งใน ค.ศ. 1576 ระหว่างที่อิเดโยชิไปทำศึกกับตระกูลโมริทางตะวันตกนั้น อิเดโยชิได้ทราบข่าวว่า โอดะ โนบุนากะ ได้ถูกอากะชิ มิทสึฮิเดะ ทำการลอบสังหาร ที่วัดฮอนโนจิ จึงทำการยุติศึกกับตระกูลโมริ แล้วยกทัพกลับมาที่โอวาริ

2. ปัจจัยที่ส่งเสริมการขึ้นมาใช้อำนาจทางการเมืองการปกครองของโตโยโตมิ ฮิเดโยชิ

ปัจจัยที่ส่งเสริมต่อการขึ้นมาใช้อำนาจของโตโยโตมิ ฮิเดโยชิ พบว่ามีปัจจัยที่สำคัญหลายประการ ประการแรกได้แก่ การอ้างตนเป็นผู้คุ้มครองตระกูลโอคะ ประการที่สองคือ การดำเนินการสลายกลุ่มขุนนางที่ต่อต้านอย่างชัดเจน และประการสุดท้ายคือ การก้าวขึ้นตำแหน่งผู้สำเร็จราชการแทนพระเจ้าจักรพรรดิ ซึ่งจะได้อธิบายรายละเอียดทั้ง 3 ปัจจัยตามลำดับดังนี้

2.1 การอ้างตนเป็นผู้คุ้มครองตระกูลโอคะ

ใน ค.ศ. 1576 ระหว่างที่ฮิเดโยชิได้ถูกส่งไปทำศึกกับตระกูลโมริทางตะวันตก อาเคชิ มิทสึฮิเดะ ก็ก่อกบฏและสังหารโนบุนากะกับโนบุทาตะ (ทายาทคนโตที่จะสืบทอดตระกูลโอคะ) แต่จากนั้นหนึ่งสัปดาห์กองทัพของฮิเดโยชิกับโอคะ โนบุทาตะ (บุตรชายคนที่ 3 ของโนบุนากะ) ก็สามารถเอาชนะกองทัพของมิทสึฮิเดะได้ที่ยามาซากิ เขาสามารถคว้าชัยชนะได้อย่างง่ายดายรวดเร็วก่อนที่หลุมศพของโนบุนากะจะถูกสร้างเสร็จเสียอีก หลังจากศึกที่ยามาซากิแล้วฮิเดโยชิแล้ว ฮิเดโยชิก็อ้างตัวเป็นผู้คุ้มครองตระกูลโอคะทั้งนี้เพราะผู้สืบทอดอำนาจของโอคะ โนบุนากะ ในเวลานั้นยังไม่เข้มแข็งพอกล่าวคือบุตรชายคนโตของโนบุนากะ คือ โอคะ โนบุทาตะ นั้นก็เสียชีวิตไปพร้อมกับโนบุนากะด้วย การสืบตำแหน่งหัวหน้าครอบครัวอย่างไรเสียก็น่าจะตกทอดสู่ลูกหลานตามสายเลือดคนที่เหลือ ซึ่งในระยะแรกก็ยังไม่ชัดเจนว่าลูกคนไหนจะได้เป็นผู้นำที่แท้จริง (วีระชัย โชคมุกดา, 2554:152) ฮิเดโยชิจึงจัดการหารือกับวงศ์ญาติแห่งตระกูลโอคะและเหล่าหัวหน้าบริวารของตระกูลโอคะ ในเรื่องที่จะวางระเบียบการสืบตระกูลต่อไป ฮิเดโยชิชี้แจงว่าควรจะประพฤติดำเนินการประเพณีของญี่ปุ่น อันสืบมาแต่โบราณกาลที่ให้บุตรชายคนโตเป็นทายาทสืบตระกูลเสมอไป (สงวน อึ้งคง, 2508:166-167)

ใน ค.ศ. 1582 ในการประชุมที่ปราสาทคิโยสึในโอวาริ ฮิเดโยชิกลับประกาศตั้ง โอคะ ฮิเดโนบุ บุตรชายอายุ 5 ขวบของโนบุทาตะที่เสียชีวิตไปแล้วไปเป็นหัวหน้าตระกูลคนใหม่ ทั้ๆก็ยังมีคนในตระกูลโอคะที่ยังมีทั้งดินแดนและกองกำลังทหารอยู่ในมือและโตพอที่จะสืบทอดตระกูลได้อยู่ อย่าง โอคะ โนบุคัตสึ บุตรชายคนที่สองของโนบุนากะ และโอคะ โนบุทาตะบุตรชายคนที่สามอยู่

(วิระชัย โชมมุกดา, 2554:152) เรื่องที่ฮิเดโยชิจัดการตำแหน่งทายาทนี้ ยังสร้างความไม่พอใจให้แก่บุตรของโนบุนาเกะเป็นอย่างยิ่ง และเป็นสาเหตุให้เกิดการกบฏขึ้นอีกครั้ง (สงวน อึ้งคง, 2508:167) ในค.ศ. 1584 เวลาผ่านไป 2 ปีหลังการประชุมที่ปราสาทคิโยสุผ่านพ้น เหล่าขุนนางและทายาทตระกูลโอดะก็ไม่อาจทนต่อการวางตัวของฮิเดโยชิซึ่งทำเสมือนผู้กุมอำนาจแท้จริงต่อไปได้อีก จึงได้ลุกฮือขึ้นก่อการกบฏและต่อต้านฮิเดโยชิ

จะเห็นได้ว่าฮิเดโยชิอาศัยการแก้แค้นให้โอดะ โนบุนาเกะ โดยหวังผลประโยชน์คือต้องการดึงเอาเหล่าทหารและผู้คนที่ยังรักภักดีต่อโนบุนาเกะให้หันมาสนับสนุนตนเอง และสามารถที่จะอ้างตนขึ้นมาเป็นอำนาจสูงสุดในตระกูลโอดะ การที่เขาแต่งตั้งให้ โอดะ ฮิเดโนบุ บุตรชายอายุ 5 ขวบของโนบุทาเคะนั้นขึ้นมาเป็นผู้นำของตระกูลโอดะนั้น เพราะว่ามันคือโอกาสที่เขาจะสามารถยึดอำนาจได้ในภายหลังก่อน

2.2 การดำเนินการสลายกลุ่มขุนนางที่ต่อต้านอย่างชัดเจน

ในค.ศ. 1584 ขุนนางบางนายของตระกูลโอดะพยายามต่อต้านการขึ้นมาเป็นอำนาจของฮิเดโยชิ เช่น ชิบาตะ คัทสึอิเอะ , มาเอะคะ โทชิอิเอะ (เพื่อนสนิทของฮิเดโยชิ) เมื่อฮิเดโยชิรู้ข่าวจึงรีบนำกำลังของตนโจมตีคัทสึอิเอะที่แคว้นเอจิเซ็น ทั้งสองฝ่ายทำศึกกันที่ชิชิคาทาเกะ ฮิเดโยชิไม่ต้องการสังหารเพื่อนสนิทอย่างโทชิอิเอะจึงนำกำลังปิดล้อมและเสนอดินแดนบางส่วนให้เพื่อรักษาตระกูลมาเอะคะเอาไว้ โทชิอิเอะจึงต้องยอมจำนน ซึ่งคัทสึอิเอะก็ไม่ได้ทำอะไรเพราะเข้าใจสถานการณ์ของโทชิอิเอะดี ผลปรากฏว่าคัทสึอิเอะ ถูกโคดเคียวและตกเป็นฝ่ายพ่ายแพ้ แต่ไม่ยอมจำนนและทำฮาราคิรีในที่สุด พร้อมกับภรรยาของคัทสึอิเอะ คือ โออิอิ (น้องสาวของโนบุนาเกะ) แต่โออิอิไม่ต้องการให้ลูกๆของเธอตายไปด้วย จึงมอบให้มาเอะคะ โทชิอิเอะ นำไปดูแล ซึ่งเขาก็ดูแลอย่างดี (วิระชัย โชมมุกดา, 2554:152-153)

ในค.ศ. 1585 โอดะ โนบุคัตสึ บุตรชายคนที่ 2 ของโนบุนาเกะได้ก่อการเป็นศัตรูกับ ฮิเดโยชิขึ้นอีก โดยมีโตกุภาวะ อิเอยาสุ เป็นกำลังสนับสนุนอย่างเต็มที่ กองทัพนั้นได้ตั้งค่ายลงใกล้เขาโกมาคิยามา คู่กันเชิงกันอยู่กว่าถึง 6 เดือน มีการรบพุ่งกันประปรายระหว่างกองลาดตระเวนในที่สุดทั้งสองฝ่ายเห็นว่าต่างฝ่ายต่างมีกำลังเข้มแข็งด้วยกัน การที่จะรบให้ถึงแพ้ชนะกันก็ต้อง

แหล่งถ้ำด้วยกันทั้งคู่ ถ้าสมัครสมานกันแล้วก็อาจที่จะบำรุงให้ประเทศญี่ปุ่นนั้นมีความสงบเป็นปกติสุข ด้วยเหตุนี้เองจึงทำให้ทั้งสองฝ่ายจึงหยุดทัพกันชั่วคราว และในไม่ช้าก็เป็นมิตรสนิทสนมกัน อิเดโยชิเอาบุตรชายคนโตของอิเอียสุมาเลี้ยงเป็นบุตรบุญธรรม และอิเอียสุก็เคารพนับถืออิเดโยชิ ส่วนอิเดโยชิก็ยกย่องอิเอียสุอย่างผู้มียศเสมอกัน(สงวน อึ้งกง, 2508:168) หลังจากอำนาจของอิเดโยชิในเขตรอบเมืองหลวงเริ่มมั่นคงแล้ว อิเดโยชิก็ให้มีการก่อสร้างปราสาท โอซาก้าขึ้นที่บริเวณเขาของวัดซอนกันจิ เพื่อเตรียมใช้เป็นฐานที่มั่นสำหรับการครองแผ่นดิน และเป้าหมายต่อไปของเขาก็คือการรวบรวมแผ่นดินให้เป็นหนึ่งเดียวอย่างแท้จริง

จากที่กล่าวมาข้างต้น ผลจากความพ่ายแพ้ของคัตสึอิเอะ และการยอมจำนนของเหล่าทายาทและขุนนางแห่งตระกูลโอดะก็ทำให้ในที่สุด โดโยโตมิ อิเดโยชิ ได้ก้าวขึ้นมามีอำนาจทางการทหารสูงสุด อิเดโยชิดำเนินการในการปราบปรามศัตรูอย่างชาญฉลาด โดยยึดการใช้กำลังทหารเข้าปราบปรามเป็นหลัก แต่จะเน้นการเข้าบีบบังคับ โดยไม่ใช่กำลังก่อน จากนั้นจึงค่อยเปิดโอกาสให้เจรจาเพื่อสวามิภักดิ์ แต่หากไม่ยอมเขาก็จะใช้กำลังเข้าโจมตีอย่างเด็ดขาดและชัดเจน ผลของมันจะเห็นได้จากการที่เขาสามารถปราบขุนพลเก่าๆของฝ่ายโอดะลงได้โดยแทบไม่ต้องออกรบจริง นอกเสียจากข้าศึกที่ไม่ยอมลงให้จริงๆเท่านั้น เขาจึงเข้าจัดการด้วยความรุนแรง แต่ผลจากการที่เขาไม่ใช่กำลังเข้าถล่มแต่ที่แรก ก็ทำให้มีผู้ยอมสวามิภักดิ์ต่อเขามาก แม้ว่าพวกเขาเหล่านั้นใจเก็บซ่อนความไม่พอใจที่ต้องถูกกดขี่ไว้ก็ตาม

2.3 การก้าวขึ้นตำแหน่งผู้สำเร็จราชการแทนพระจักรพรรดิ

ด้วยเหตุที่อิเดโยชิสามารถครอบครองพื้นที่ส่วนมากของประเทศได้ อิเดโยชิจึงต้องการที่จะได้รับการแต่งตั้งเป็นโชกุน เพื่อให้มีอำนาจปกครองประเทศอย่างแท้จริง เขาได้ร้องขอสมเด็จพระจักรพรรดิญี่ปุ่นให้แต่งตั้งเขาเป็นโชกุน (วีระชัย โชคมุกดา, 2554:155) การจะขึ้นเป็นโชกุนนั้นตามธรรมเนียมของญี่ปุ่นที่มีมานั้นจะต้องได้รับความเห็นชอบจากองค์จักรพรรดิ และต้องได้รับคำยินยอมและการแต่งตั้งอย่างเป็นทางการจากองค์จักรพรรดิ ซึ่งในขณะนั้นองค์โองิมาก็ได้สละราชบัลลังก์ และมอบต่อให้กับหลานชาย ขึ้นเป็นจักรพรรดิองค์ใหม่ ทรงพระนามว่า โโกโยเซอิ แต่ว่าทรงไม่ยินยอมที่จะแต่งตั้งให้อิเดโยชิขึ้นเป็นโชกุน สาเหตุเพราะชาติกำเนิดอันต่ำต้อยของ

ฮิเดโยชิที่มีพื้นเพมาจากชวานาเท่านั้น ดังนั้นฮิเดโยชิจึงแก้ปัญหาด้วยการไปขอให้อดีตโชกุนคนสุดท้ายของรัฐบาลมูโรมาจิ คือ อาชิกางะ โยชิอากิ ให้รับเขาเป็นบุตรบุญธรรม แต่ว่าโยชิอากิปฏิเสธเพราะเขาเป็นศัตรูกับโนบุนากะ และ ฮิเดโยชิก็เป็นอดีตบริวารคนสำคัญของโนบุนากะก็ถือว่าเป็นศัตรูในเมื่อ ฮิเดโยชิเป็นโชกุนไม่ได้ จึงใช้กองทหารอันมหาศาลของตนเข้าบีบบังคับองค์จักรพรรดิโดยตรง จนในที่สุดจักรพรรดิจึงได้แต่งตั้งให้เขาเป็น ผู้สำเร็จราชการแทนพระเจ้าจักรพรรดิ หรือ คัมปะกุ (関白 *Kampaku*) ใน ค.ศ. 1586

ฮิเดโยชิพยายามปฏิบัติภารกิจได้ในนามขององค์จักรพรรดิ โดยการยึดมั่นในหน้าที่ที่ได้รับมอบหมายจากพระองค์ ฉะนั้นผู้ที่ขัดขวางเขาจึงเป็นกบฏโดยปริยาย ในญี่ปุ่นเมื่อมีการถือเอาลักษณะภายนอกเป็นสิ่งสำคัญ ดังปรากฏจากการแสดงความสนิสนมกับองค์จักรพรรดิ ฮิเดโยชิได้ทูลเชิญองค์จักรพรรดิโกโยเซอิ ให้มาประทับแรมที่ปราสาทจูรากุ ท่ามกลางพิธีต้อนรับและการเลี้ยงอย่างหรูหราถึง 5 วัน ในวันเสด็จเยือนวันที่สอง ฮิเดโยชิ ได้เรียกประชุมไฉเมียวคนสำคัญๆ เข้าพร้อมกันและให้ตั้งสัตย์ปฏิญาณแสดงความจงรักภักดีต่อองค์จักรพรรดิ และผู้สำเร็จราชการแทนพระเจ้าจักรพรรดิ (คัมปะกุ) ของพระองค์ (สตอรี ริชาร์ด, 2520:44) รวมทั้งฮิเดโยชิยังได้รับพระราชทานนามสกุลใหม่จากองค์จักรพรรดิว่า "โตโยโตมิ" ใน ค.ศ. 1586 อีกด้วย

จากที่กล่าวมาทั้งหมดข้างต้นจะเห็นได้ว่าฮิเดโยชินั้นมีชาติกำเนิดที่ต่ำต้อย คือชนชั้นชวานาเท่านั้น แต่เขาก็สามารถต่อสู้และฝ่าฟันปัญหาเหล่านั้นได้สำเร็จ และเมื่อได้ก้าวขึ้นมามีอำนาจสูงสุดจึงต้องการที่จะมีตำแหน่งสูงสุดเพื่อรองรับอำนาจที่ยิ่งใหญ่ นั่นก็คือตำแหน่ง โชกุน แต่เขาก็ไม่สามารถที่จะรับตำแหน่งนี้ได้ เพราะว่าเขาเองนั้นเกิดในชนชั้นชวานาเท่านั้น ดังนั้น เขาจึงได้รับตำแหน่งผู้สำเร็จราชการแทนพระเจ้าจักรพรรดิ หรือ คัมปะกุแทน เพราะว่าตำแหน่งนี้ เป็นตำแหน่งทางการปกครองและการทหารสูงสุดเท่าที่สามัญชนจะพึงได้รับ

3. บทบาทในการรวมประเทศของโตโยโตมิ ฮิเดโยชิในช่วง ค.ศ. 1585-1598

บทบาทในการรวมประเทศของโตโยโตมิ ฮิเดโยชิ สามารถแบ่งได้ 4 บทบาท ประการแรก ได้แก่ การเข้าปราบปรามขุนนางที่เป็นศัตรูที่หลงเหลืออยู่ โดยใช้กองกำลังอันมหาศาล ประการที่สองคือ การสร้างศูนย์อำนาจของตนเอง และประการสามคือ การต่อต้านศาสนาคริสต์ และประการ

สุดท้ายคือ การขยายอำนาจของฮิเดโยชิในฐานะที่ปรึกษาของจักรพรรดิ ไปยังเกาหลีและจีน ซึ่งจะได้อธิบายรายละเอียดทั้งสี่ตามลำดับดังนี้

3.1 การเข้าปราบปรามขุนนางที่เป็นศัตรูที่หลงเหลืออยู่ โดยใช้กองกำลังอันมหาศาล

เมื่อฮิเดโยชิผูกสัมพันธ์ไมตรีกับไคเมียว ภาคเหนือบางคนได้แล้ว ศัตรูสำคัญที่หลงเหลืออยู่เพียงแค่ 3 ตระกูลเท่านั้น กล่าวคือ ตระกูลแรก ตระกูลโจโซคาเบะ แห่งเกาะชิโกกุ ในค.ศ. 1585 ฮิเดโยชิได้บุกยึด เกาะชิโกกุ และทำศึกกับไคเมียวเจ้าถิ่น คือโจโซคาเบะ โมโตจิกะ ฮิเดโยชิได้รับชัยชนะ โมโตจิกะก็ยอมจำนนต่อเขา และเนื่องด้วยฮิเดโยชิชอบคนมีฝีมือ เขาจึงไม่สังหารคนที่เคยต่อต้านเขาถ้าไม่จำเป็นจริงๆหลังจากได้ครอบครองชิโกกุแล้ว ฮิเดโยชิก็เข้าโจมตีตระกูลที่สอง ตระกูลชิมามะ แห่งเกาะคิวชู ในค.ศ. 1586 ฮิเดโยชิเข้าโจมตีเกาะคิวชู ทำศึกกับชิมามะ โยชิอิโระ ผู้นำตระกูลชิมามะ ที่มีอิทธิพลในคิวชูและได้ครอบครองเกาะคิวชูในที่สุด (วีระชัย โชคมุกดา, 2554:155) การปราบครั้งนี้ต้องใช้กำลังคนถึง 250,000 คน

ส่วนตระกูลที่สาม ตระกูลโฮโจ แห่งคันโต ฮิเดโยชิยังมีศัตรูที่คือตั้งอยู่ทางตะวันออกและทางเหนือสุด ด้วยการช่วยเหลือของพันธมิตรคือ อีเอซาสุ เขาได้รวบรวมกองทัพขึ้น และในเดือนเมษายน ค.ศ.1590 ก็ยกทัพออกไปยังเกียวโตอย่างเข้มแข็งและมีระเบียบวินัย กำลังพลมี 200,000 คน และมีอาวุธที่ทันสมัย วัตถุประสงค์ของการทำสงครามของฮิเดโยชิ คือ การที่เขาต้องการขยายดินแดนไปทางตะวันออก โดยเฉพาะเข้ายึดปราสาทที่มีป้อมค่ายรอบล้อมรอบแข็งแรงซึ่งได้แก่ปราสาทโอดาวาระของครอบครัว ตระกูลโฮโจ เขาไม่ต้องการสู้รบอย่างนองเลือด เพียงแต่ล้อมไว้ให้อดตาย เพราะวัตถุประสงค์ที่แท้จริงของเขานั้นมิใช่รบเพื่อตัวเอง แต่เพื่อความมั่นคงและรวมเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันของประเทศชาติ (เพ็ญศรี กาญจน โนมัย, 2527:15)

ส่วนทางด้าน โฮโจ อุจิมะซะได้รวบรวมไคเมียวทางภาคเหนือให้ร่วมเป็นพันธมิตร เช่นดาเตะ มาซามุเนะ , โมกามิ โยชิอากิระ และ นัมบุ โนบุนาโอะ ต่อมาทัพโฮโจเริ่มขาดเสบียง แลมหิเดโยชินั้นยึดเชียงใหม่โจมตีเข้ามาอีก ทำให้โฮโจเริ่มเสียท่า โฮโจต้องเผชิญปัญหาต่อมาก็คือ การแปรพักตร์ของ ดาเตะ มาซามุเนะ และเหล่าไคเมียวจากภาคเหนือ (วีระชัย โชคมุกดา, 2554:158) อีกทั้ง ฮิเดโยชิยังขอให้ภรรยาส่งภรรยาน้อยคนโปรด โยโดกิมิ มาอยู่กับเขา ตลอดจนนำ

หญิงชนบท นักเดินร่ำ คนตรี และหญิงโสเภณีจากเมืองหลวงมาเป็นกำลังใจให้แก่ทหารที่ ล้อมปราสาทโอดาวาระไว้ด้วย พวกทหารของเขาสามารถนำภรรยาไปในแนวรบได้ พ่อค้าเองก็มา จากที่ต่างๆกัน มาค้าและขายของฟุ่มเฟือยให้แก่ทหารและครอบครัว เพราะการเตรียมในการ ล้อมนี้ทำกันอยู่นาน ทหารของอิเดโยชิจึงทำการล้อมปราสาทโอดาวาระกันอยู่ในสภาพที่ สะดวกสบาย จนพวกโฮโจต้องยอมแพ้ หลังจากถูกล้อมไม่กี่เดือน อิเดโยชิปฏิบัติต่อเชลยอย่างดี (เพ็ญศรี กาญจน โนมัย, 2527:16) แต่ว่า โฮโจ อุจิมะซะ นั้นยอมจำนนทำฮาราคิรีในที่สุด นับตั้งแต่ ค.ศ.1590 เป็นต้นไป เป็นครั้งแรกที่ประเทศญี่ปุ่นมีสันติสุขติดต่อกันกว่า 100 ปี และเป็นครั้งแรก ของแผ่นดินที่ประเทศชาตินั้นรวมกันเป็นหนึ่งเดียวกันได้สำเร็จ

เมื่อปราบศัตรูทั้งหมดได้แล้วจึงเกิดสันติภาพในประเทศญี่ปุ่นอีกครั้ง ทำให้ประเทศตั้งอยู่ใน ความสงบได้เป็นครั้งแรกในเวลากว่า 100 ปี อิเดโยชิยังคงยึดหลักการนำเอาการทูตมาใช้ร่วมกับ กำลังทหารได้เป็นอย่างดี คือการปราบปรามศัตรู โดยการนำกำลังของตนเข้าโอบล้อมไว้ และเสนอ ข้อตกลงและยื่นข้อเสนอลงให้เจ้าสวามิภักดิ์ ถ้าศัตรูไม่ยอมเข้าสวามิภักดิ์ จึงค่อยใช้กำลังเข้าโจมตี เพราะว่าเขาไม่ต้องการให้มีการสู้รบอย่างนองเลือด อีกทั้งยังต้องการความสมานฉันท์และการ รวมกันเป็นหนึ่งเดียวของคนในชาติ

3.2 การสร้างศูนย์อำนาจของตนเอง

อิเดโยชิเริ่มสร้างศูนย์กลางอำนาจของตนด้วยการดำเนินนโยบายทางการเมืองอย่างชาญฉลาด โดยการออกกฎหมายที่เคร่งครัดมาก เขาได้สร้างประเทศให้เป็นแบบฟิวคัลเข้มงวด (ศักดินาสวามิภักดิ์) โดยเฉพาะมุ่งกำจัดการขึ้นสู่อำนาจของชนชั้นสามัญ เช่นตัวเขาเองในอดีต เป้าหมายการโจมตีที่สำคัญของกฎหมายของเขาจึงเป็นพวกซาวนาที่มีอาวุธและเจ้าของที่ดิน ผืนเล็กๆ ที่ยังไม่เคยมีอิสระและมั่งคั่ง ดังเช่นที่เป็นมาตั้งแต่ทศวรรษหลังปี 1500 อิเดโยชิเองก็เกิด ในครอบครัวชนชั้นสามัญดังกล่าว แต่เขาก็ไม่เคยเห็นใจพวกเดียวกันเลย เขาเห็นชัดว่า พวกนี้เมื่อ รวมกลุ่มกันแล้วจะเป็นภัยต่อระบบขุนนางทหารที่เขารับผิดชอบอยู่ จึงมีนโยบายมั่นคง ที่จะทำลาย

เสีย งานชิ้นแรกที่มุ่งทำคือ การสำรวจผืนดินที่ใช้ผลิตพืชผลทั้งหมด งานนี้ใช้เวลาหลายปี และมักถูกขัดขืนรุนแรงจากชาวชนบท

นอกจากนี้ฮิเดโยชิยังเร่งให้รวบรวมอาวุธทุกชนิดจากชาวชนบทต่างๆ โดยอ้างว่าจะนำโลหะไปหล่อพุทธรูปซึ่งจะคลบับนาคาลให้ชีวิตของพวกเขาสุขสบายขึ้น นโยบายนี้รู้จักกันในนามของ “การล่าดาบ” (Sword Hunt) โดยมีการออกกฎหมายว่าด้วยการรวมดาบขึ้นในค.ศ.1588 (The Sword Collection Edict) (เพ็ญศรี กาญจนโนมัย, 2527:11) โดยออกประกาศว่า คนที่ไม่ใช่ชาวมุไรทุกคนห้ามมี “ดาบ อาวุธสะพาย กริช ทวน หรืออุปกรณ์การทหารอื่นๆทั้งสิ้น” ผลคือ เกิดเส้นแบ่งแยกความแตกต่างที่ชัดเจนระหว่างชนชั้นนำ นักรบที่พกดาบ กับสามัญชนที่ถูกปลดอาวุธ (ประเสริฐ จิตติวัฒน์พงศ์, 2528:15) แท้จริงแล้วปัญหาข้อหนึ่งของญี่ปุ่นก็คือ การที่ชาวนาสั่งสมและเก็บอาวุธไว้ในบ้านหรือครอบครัว สุดท้ายเมื่อมีนโยบายจากภาครัฐลงไปก็เกิดการขัดขืนและอาจมีการประท้วง ซึ่งส่งผลให้เกิดความยุ่งยากในการปกครองเสมอมาในประวัติศาสตร์ ฮิเดโยชิมองเห็นปัญหานี้เลยจัดการให้มีการล่าดาบเอามาเก็บหรือทำลายหรือนำไปหล่อพระพุทธรูปเสีย ซึ่งจะทำให้ชาวนาไร้อาวุธและไม่กล้ามีปากเสียงอีกต่อไป (วิระชัย โชคมุกดา, 2554:154) เพื่อจะเพิ่มความมั่นคงทางสังคมเป็น 2 เท่า ฮิเดโยชิส่งเสริมให้ไคเมียวทั้งหมดออกกฎหมายประกาศทั่วไปในลักษณะที่จะควบคุมสมาชิกทุกคนไว้ ชาวนาต้องไม่ทิ้งผืนนาเพื่อให้พื้นที่การลงโทษใดๆ ช่างฝีมือในชนบทจะทิ้งถิ่นฐานของตนไม่ได้ มิฉะนั้นญาติพี่น้องจะถูกลงโทษแทนและมักถึงตาย และทหารรับใช้จะละทิ้งเจ้านายตนไม่ได้ ถ้าไม่ได้รับการยินยอมเสียก่อน ด้วยเหตุนี้เองจึงนับว่าเขาได้สร้างระบบชนชั้นชาวนาที่เรียก เฮียวกุโซ และ ชนชั้นนักรบที่เรียก บูชิ ขึ้นในสังคมของญี่ปุ่น (เพ็ญศรี กาญจนโนมัย, 2527:12)

ในสมัยฮิเดโยชิ ความเจริญทางเศรษฐกิจก็ยิ่งก้าวหน้าขึ้น เพราะฮิเดโยชิได้ออกกฎหมายสนับสนุนด้วย ทำให้เป็นระเบียบขึ้น ผลผลิตทางอาหารเพิ่ม เมืองและหมู่บ้านที่ถูกไฟไหม้ก็สร้างขึ้นมาใหม่ได้อย่างรวดเร็ว ระบบภาษีใหม่ๆที่ใช้ก็เพิ่มพูนรายได้ให้แก่รัฐมากมาย จนฮิเดโยชิสามารถพัฒนาปราสาท และวังที่สวยงามขึ้นหลายแห่ง (เพ็ญศรี กาญจนโนมัย, 2527:12) และเขายังให้ความสำคัญไปยังการค้าทางทะเล โดยเขาเริ่มสนับสนุนการค้าต่อเรือ แต่งเรือสินค้า แล้วขยายการค้าของญี่ปุ่นออกไปแข่งขันกับชาติอื่นๆ โดยส่งเรือเข้าทั่วภูมิภาค โดยเฉพาะจีน ฟิลิปปินส์ มลายู ไทย เป็นต้น พร้อมกันนั้นก็เปิดรับเรือสินค้าของชาติอื่นๆ ที่เข้ามาโดยเฉพาะช่วงเวลานั้นมีชาวยุโรป

หน้าใหม่เดินทางเข้ามาติดต่อกับชาวยุโรปคือ สเปน ซึ่งเข้ามา ในค.ศ. 1584 ผลงานการเปิดการค้าต้อนรับ เช่นนี้ทำให้เมืองท่าทางซาคิโนเกาะคิวซุพัฒนาตัวกลายเป็นเมืองท่าของญี่ปุ่นในการติดต่อกับโลกภายนอก (วีระชัย โชคมุกดา, 2554:155) นอกจากนี้ยังมีการผลิตเหรียญกษาปณ์ขึ้นเพื่อใช้ในการแลกเปลี่ยนและสะดวกในการซื้อขาย ได้วางระบบการบริหารส่วนกลางที่มีประสิทธิภาพ มีการออกกฎหมายปกครองเป็นอย่างเดียวกันทั้งในเมืองหลวงและเขตท้องถิ่น โดยให้อำนาจการปกครองท้องถิ่นเป็นแบบกระจายอำนาจ มีผู้แทนหรือเสนาบดีช่วยทำหน้าที่ทางนโยบายต่างประเทศ การคลัง และการมหาดไทยอีกด้วย

โดยสรุป ฮิเดโยชิได้สร้างศูนย์อำนาจที่เป็นของตนเองนั้น เป็นส่วนหนึ่งของปัจจัยที่มีส่วนส่งเสริมต่อความสำเร็จในการรวมประเทศของญี่ปุ่น เพราะการสร้างศูนย์อำนาจ ภายใต้ระบบดังกล่าวเป็นการควบคุมไคเมียวและพนักอำนาจของไคเมียวที่ปกครองดินแดนต่างๆทั่วประเทศ ญี่ปุ่นให้อยู่ภายใต้การปกครองของเขา ทำให้การก่อกบฏหรือการต่อต้านมีจำนวนน้อยลง ส่วนการสำรวจที่ดินนั้น ทำให้สามารถดูแลตรวจสอบการเก็บภาษีได้อย่างสะดวกขึ้น ส่วนการล่าดาบของสามัญชนและบังคับควบคุมสมาชิกในแคว้นของตนเองทุกคนเอาไว้ ทำให้สังคมภายในท้องถิ่นตกอยู่ใต้การปกครองของไคเมียว ดังนั้นเมื่อกลุ่มไคเมียว อยู่ภายใต้การปกครองของเขาแล้ว ก็จะนำประเทศมาอยู่ใต้อำนาจของเขา การสร้างศูนย์อำนาจแบบนี้ยังทำให้ประเทศญี่ปุ่นมีการพัฒนาด้านต่างๆมากขึ้น ไม่ว่าจะเป็นทางการค้า เศรษฐกิจ การติดต่อกับต่างประเทศ รวมทั้งการค้าขายแลกเปลี่ยนสินค้าเป็นไปอย่างสะดวกสบายมากยิ่งขึ้น เหล่านี้ล้วนแล้วแต่เป็นการเสริมสร้างต่อการเป็นปึกแผ่นและมั่นคงให้แก่ญี่ปุ่นทั้งสิ้น

3.3 การต่อต้านศาสนาคริสต์

คริสต์ศาสนาเข้ามาเผยแพร่ในญี่ปุ่นแล้วก่อนหน้านี้โดยพวกเยซูอิตจากโปรตุเกสเข้ามาเป็นพวกแรก ด้วยการทำงานอย่างหนักของนักบวชเยซูอิตนั่นเองที่ทำให้ชาวญี่ปุ่นจำนวนไม่น้อยหันมานับถือศาสนาคริสต์ พวกเยซูอิตเหล่านี้สามารถอยู่ในญี่ปุ่นได้อย่างสะดวกสบาย โดยเฉพาะอย่างยิ่งในสมัยของ โอดะ โนบุนากะ ที่เปิดโอกาสให้นักบวชทำการเผยแพร่ศาสนาคริสต์อย่างเสรี

ใน ค.ศ. 1586 เมื่อบาทหลวงแกสปาร์ โคเอลโฮ รองเจ้าคณะมณฑลมาเยี่ยมเยียนปราสาทโอซาก้า ฮิเดโยชิเองเป็นผู้พาคณะชาวคริสต์ไปชมรอบๆปราสาทของเขา หลังจากนั้นฮิเดโยชิก็ประกาศให้สิทธิพิเศษแก่เยซูอิตต่อไปเช่นเดียวกับสมัยโนบุนากะ ทั้งยังบอกแผนการของเขาที่จะนำทัพไปโจมตีเมืองจีน ดังนั้นถ้าพวกเยซูอิตจะช่วยให้เขาได้ใช้เรือใหญ่ไปตุเกสสองลำแล้ว ฮิเดโยชิก็สัญญาจะสร้างโบสถ์คริสต์ให้ทั่วจีน และบังคับให้ชาวจีนเข้ารีตทั้งหมด แต่บาทหลวงโคเอลโฮกลับทำสิ่งที่ผิดพลาดอย่างใหญ่หลวงกล่าวคือ สัญญาว่าจะให้ฮิเดโยชิไม่เพียงแต่เรือไปตุเกสเท่านั้น แต่ยังสามารถช่วยเหลือจากโปรตุเกสที่อื่นอีกด้วย ทั้งสัญญาจะช่วยเผอิทธิพลของฮิเดโยชิไปเหนือพวกโดเมียวคริสเตียนที่คิวชู ข้อเสนอของบาทหลวงโคเอลโฮที่เสนอนี้ ทำให้ฮิเดโยชิเริ่มตระหนักถึงอิทธิพลของชาวคริสต์ รวมทั้งยังระแวงว่าต่อไปชาวคริสต์อาจมีกำลังแข็งข้อต่อต้านอำนาจของตนก็ได้ จึงควรเริ่มปราบปราม (เพ็ญศรี กาญจน โนมัย, 2527:14)

ใน ค.ศ. 1587 ฮิเดโยชิ ก็เปลี่ยนท่าทีไป โดยออกกฎหมายขับไล่มิชชันนารีทั้งหมดกว่า 100 คน ออกจากญี่ปุ่น บาทหลวงโคเอลโฮ ได้เข้าไปขอร้องแต่กลับยิ่งทำให้ฮิเดโยชิโกรธมากยิ่งขึ้น หน้าซ้ำบาทหลวงโคเอลโฮยังทำเรื่องใหญ่โตขึ้นอีกคือ เขาได้ขอความช่วยเหลือจากโปรตุเกสที่มาเก๊า และเมืองกัว รวมไปถึงขอความช่วยเหลือจากสเปนในฟิลิปปินส์ รวมถึงสันนิบาตโดเมียวที่เข้ารีตให้เข้ามาช่วยเหลือมิชชันนารีที่ถูกขับออกจากญี่ปุ่น เมื่อเรื่องนี้ถูกรายงานไปยัง ฮิเดโยชิ เขาก็ประกาศด้วยความโกรธทันทีว่า พวกมิชชันนารีจะต้องออกไปกับเรือโปรตุเกสในเที่ยวแรกทันที (วิระชัย โชคมุกดา, 2554:157)

กฎหมายขับไล่มิชชันนารีออกนอกเมืองนี้ มิได้มีผลบังคับจริงจัง มิชชันนารีไม่กี่คนที่ออกจากญี่ปุ่น ที่เหลือก็ซุ่มซ่อน และแอบสอนศาสนาต่อไป มีหลายคนถกเถียงถึงท่าทีของฮิเดโยชิที่มีต่อศาสนาคริสต์ สำหรับการกระทำดังกล่าว บางคนคิดว่าการขับไล่นี้เป็นเพียงการกระทำที่เร็วด่วน บางคนก็บอกว่ามันแสดงถึงความระแวงของฮิเดโยชิว่าพวกคริสต์อาจก่อการคุกคามต่อญี่ปุ่นที่กำลังรวมประเทศเข้าด้วยกัน เพราะใน ค.ศ. 1587 ญี่ปุ่นได้รู้จักโลกตะวันตกดีขึ้นมาก บางคนก็ไปถึงยุโรปด้วย ได้รู้ว่ายุโรปส่วนใหญ่กำลังตกอยู่ในสภาวะสงครามศาสนาระหว่างนิกายคาทอลิกและโปรเตสแตนต์ และยิ่งกว่านั้นพวกสเปนที่มาจากตะวันออกไกล ก็ไม่เหมือนกับโปรตุเกสที่มุ่งการค้าขาย พวกสเปนตะวันออกไกลกลับมุ่งขยายแสนยานุภาพ(เพ็ญศรี กาญจน โนมัย, 2527:14-15) เพราะเหตุนี้เองฮิเดโยชิจึงคิดว่าญี่ปุ่นจะถูกคุกคามจากตะวันตก จึงออกกฎหมายเนรเทศต่างชาติ

ออกไปและยังเป็นการเตือนให้พวกเยซูอิตล้างมือจากการเมือง แต่การออกบังคับกฎหมายนี้ยังไม่เข้มงวดนัก อาจเป็นเพราะเขากลัวจะไปทำลายการค้ากับพ่อค้าโปรตุเกสที่มาค้าขายกับญี่ปุ่นที่เมืองนางาซากิ

ในขณะที่ ฮิเดโยชิยังวุ่นวายอยู่ด้วยการจัดทัพรบจีนนั้นก็เป็นการเปิดโอกาสให้พวกมิชชันนารีเยซูอิตหายใจสะดวกหลังจากการที่ถูกกดดันมาก่อนหน้านี้ กฎหมายขับไล่มิชชันนารี ในค.ศ.1587 ที่ได้สั่งให้พวกมิชชันนารีเดินทางออกจากญี่ปุ่นนั้นมิได้เข้มงวดเอาจริงเอาจังแต่อย่างใดจึงทำให้จำนวนผู้เข้ารีตเพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็ว แต่พวกเยซูอิตจากโปรตุเกสเหล่านี้ก็พบกับการแข่งขันของพวกฟรานซิสกันจากสเปนในมินา ซึ่งทำความยุ่งยากใจให้แก่พวกเยซูอิตมาก ในเมื่อพวกใหม่นี้มิได้ดำเนินนโยบายศาสนาอย่างเดียวกับตน เพราะแสวงหาวิธีการเข้าถึงญี่ปุ่นที่เป็นสามัญชนเป็นจำนวนมาก การเข้าถึงกลุ่มคนส่วนใหญ่ทันทีของพวกฟรานซิสกันนี้ทำให้พวกเยซูอิตเกรงว่าจะไปช่วยฮิเดโยชิให้กราดเกรี้ยวต่อชาวคริสต์ทั้งหมด แม้พวกเยซูอิตจะพยายามบีบให้พวกฟรานซิสกันซึ่งมาจากมินาออกไปจากญี่ปุ่น พวกฟรานซิสกันบางคน ในค.ศ.1593 นั้นกลับได้รับการสนับสนุนจากฮิเดโยชิและเข้ามาปฏิบัติกรเผยแพร่ศาสนาในญี่ปุ่นเหมือนกับว่าไม่เคยมีคำสั่งห้ามจากฮิเดโยชิเลย(เพ็ญศรี กาญจน โนมัย, 2527:17)

แต่ปรากฏว่าในค.ศ. 1596 เกิดเหตุขึ้นกล่าวคือ โดยธรรมเนียมของชาวญี่ปุ่นแล้ว หากเรือสินค้าลำใด จมลงในเขตน่านน้ำของญี่ปุ่นไม่ว่าเมืองใด สินค้าและเรือลำนั้นก็จะเป็นของเจ้าของแคว้นหรือชาวญี่ปุ่นนั้นๆ ปรากฏว่าเรือของสเปนเกิด อับปางลงที่เกาะชิโกกุ ซามูไรญี่ปุ่นพยายามที่จะเข้ายึดครอง แต่เกิดการถกเถียงกับชาวสเปนเจ้าของสินค้าตัวจริง ขณะที่ยังคงถกกันไม่สำเร็จนั้นสเปนก็กลับแสดงอาการคุกคามว่า หากญี่ปุ่นไม่คืนเรือให้ตนแล้วกษัตริย์สเปนจะทำการยึดญี่ปุ่น โดยทันที แคมยังขยายความให้รู้อีกว่าเป็นประเพณีของสเปนว่า ในการยึดครองใครหรือผู้ใดก็มักจะใช้บาทหลวงหรือมิชชันนารีไปทางเอาไว้อีก่อน ดังที่เกิดขึ้นกับอาณานิคมต่างๆของสเปนมากมายมาแล้ว (วีระชัย โชคมุกดา, 2554:159) และในคราวโศคร้ายนี้เอง ฮิเดโยชิ ก็ยังได้รับแจ้งว่า คนนำร่องเรือบรรทุกชาวสเปนได้อวดอ้างถึงมหรทธานุภาพของพระเจ้าฟิลิป (กษัตริย์สเปน) และรับว่าอาณาจักรสเปนในต่างประเทศนั้นส่วนใหญ่แล้วพวกมิชชันนารีชาวสเปนเป็นผู้ก่อตั้งขึ้น จึงทำให้ฮิเดโยชิโกรธจัด ฮิเดโยชิมีผู้คนแวดล้อมมากมาย เช่นในพระพุทธรูปศาสนาซึ่งคอย แอบเตือนฮิเดโยชิว่าพระต่างชาติจะเป็นตัวชักศึกเข้าบ้านได้ ถึงตอนนี้ฮิเดโยชิได้เล็งเห็นแล้วว่าคำเตือนเหล่านี้ถูกต้อง

ฮิเดโยชิจึงจับกุมคนที่เปลี่ยนศาสนาโดยพวกฟรานซิสกันเป็นจำนวนมาก และสังหารชีวิตผู้ที่นับถือศาสนาคริสต์อีก 26 คน รวมทั้งพระฟรานซิสกันชาวสเปนอีก 6 คน การตายนี้จึงเป็นการตายแบบทรมานเพื่อนมนุษย์โดยวิธีตรึงไม้กางเขนแบบญี่ปุ่นที่เมืองนางาซากิในวันที่ 5 กุมภาพันธ์ 1597 (สตอร์ ริชาร์ด, 2520:51-52)

จากที่ได้กล่าวมาข้างต้นนี้สรุปได้ว่า การเผยแพร่คริสต์ศาสนาจากพวกฟรานซิสกันและพวกเยซูอิตนั้นอาจจะเข้ามาแทรกแซงทางการเมืองและมีอิทธิพลเหนือตัวฮิเดโยชิเอง และอีกทั้งยังแสดงถึงความระแวงว่าพวกคริสต้อาจก่อการคุกคามต่อญี่ปุ่นที่กำลังจะรวมประเทศเข้าด้วยกัน เพราะศาสนาคริสต์นั้นอาจเป็นเครื่องมือในการชักจูงให้ ชาวตะวันตก เข้ามาเผยแพร่อิทธิพลและอาจยึดเอาญี่ปุ่นเป็นเมืองขึ้นได้ จึงมีการออกคำสั่งเนรเทศต่างชาติออกไปจากประเทศและห้ามพวกคริสต้อำนาจเข้าประเทศ เป็นการเตือนให้พวกคริสต้นั้นวางมือจากการเมืองของญี่ปุ่น แต่การออกบังคับใช้กฎหมายในครั้งแรกนั้นอาจไม่เข้มงวดนัก เป็นเพราะว่ากลัวจะไปทำลายการค้ากับพ่อค้าที่มามีติดต่อค้าขายกับญี่ปุ่นที่เมืองนางาซากิ

3.4 การขยายอำนาจของฮิเดโยชิในฐานะที่ปรึกษาของจักรพรรดิของญี่ปุ่นไปยังเกาหลีและจีน

หลังจากที่รวบรวมญี่ปุ่นเป็นอันหนึ่งอันเดียวแล้ว ฮิเดโยชิได้ไปรุกรานนอกประเทศ โดยที่การรุกรานนอกประเทศนั้น เป็นวิธีที่จะรวมกำลัง และทำให้พวกที่อาจจะก่อความวุ่นวายในบ้านเมืองหรือพวกที่อาจจะคุกคามความยิ่งใหญ่ของฮิเดโยชิอย่างไม่คาดฝันได้หมดสิ้นลงด้วย (ริชาร์ด สตอร์, 2520:45) ฮิเดโยชิได้ส่งคณะทูตไปยังไต้หวัน ฟิลิปปินส์ และอินเดีย เพื่อชักชวนให้ประเทศเหล่านี้รับรองความเป็นเจ้าของประเทศญี่ปุ่น พร้อมกับได้เตรียมกองทัพอันมหาศาลที่จะยกทัพไปตีจีน นอกจากนี้ยังส่งคณะทูตไปชักชวนให้กษัตริย์ของเกาหลีเตรียมทัพไว้ช่วย พร้อมทั้งจะให้เป็นผู้นำทางเข้าสู่ประเทศจีน แต่ว่ากษัตริย์เกาหลีนั้นพอพระทัยจะให้จีนเป็นใหญ่มากกว่าญี่ปุ่นจึงปฏิเสธ ไม่ยอมรับข้อเสนอที่จะนำกองทัพญี่ปุ่นผ่านประเทศเกาหลี เพราะฉะนั้นประเทศเกาหลีจึงเป็นประเทศแรกที่ญี่ปุ่นมุ่งหมายจะปราบปรามเสียก่อน เพื่อจะดำเนินแผนการปราบปรามประเทศต่างๆ ได้โดยสะดวก ฮิเดโยชิ จึงมอบการปกครองประเทศญี่ปุ่นให้กับบุตรบุญธรรม คือ

โตโยโตมิ ฮิเดะสึเงะ ตั้งให้มียศเป็นกัมปะคุ ส่วนตัวเองนั้นออกจากตำแหน่งนั้น และดำรงตำแหน่งที่ปรึกษาของจักรพรรดิ หรือโทโค (太閤 Taikō) (สงวน อึ้งกง, 2508:173)

ใน ค.ศ. 1592 กองทัพญี่ปุ่นได้ยกทัพขึ้นที่แหลมเกาหลีหลายด้านด้วยกัน กองทัพญี่ปุ่นที่บุกครั้งนี้ มีจำนวนพลถึง 200,000คน ได้รุดหน้าไปรวดเร็ว โดยไม่มีการขัดขวางใดๆ ส่วนฮิเดโยชิ นั้นไม่ได้ข้ามไปบัญชาการในสนามรบ แต่คุมทัพหนุนอยู่ที่นาโกยา ซึ่งกองทัพญี่ปุ่นที่บุกครั้งนี้มีจำนวนพลถึง 200,000คน กองแรกภายใต้การนำของ โคนิชิ ได้ข้ามช่องแคบ ซูชิม่า เมื่อวันที่ 24 พฤษภาคม ค.ศ. 1592 หลังจากโจมตีเมืองปูซานแล้ว ก็ได้รุดไปทางเหนือและเข้ายึดเมืองโซล เมื่อวันที่ 12 มิถุนายน ค.ศ. 1592 กองทัพอื่นๆจึงเข้าเสริมกำลังและรुकืบหน้าต่อไปถึงแม่น้ำอิมจิน และเมืองเปียงยาง ขณะเดียวกันนั้นกองทัพภายใต้การนำของคาโตะ คิโยมาสะ ได้หนุนทัพขึ้นมาทางทิศตะวันออกเฉียงเหนือสู่ ตูเมนเมืองชายแดนเกาหลี (ริชาร์ด สตอร์รี่, 2520:45-46) ในวันที่ 12 มิถุนายน ค.ศ. 1592 พระเจ้าซอนโจ กษัตริย์เกาหลีได้เสด็จหนีไปยังเมืองเปียงยาง กองทัพญี่ปุ่นจึงติดตามไปเข้าบุกยึดเมืองเปียงยาง จนกษัตริย์เกาหลีต้องเสด็จหนีไปเมืองปักกิ่งเพื่อทูลขอความช่วยเหลือจากจักรพรรดิหว่านลี่ พระจักรพรรดิหว่านลี่จึงทรงส่งแม่ทัพจีนชื่อว่า หลี่หู่ซ่ง นำทัพจีนเข้าขับไล่ญี่ปุ่น ฝ่ายกองทัพญี่ปุ่นไม่สามารถต้านทานกองทัพของจีนได้และอ่อนกำลังลงศึกสงครามเป็นไปอย่างรุนแรง และในเดือนมกราคม ค.ศ. 1593กองทัพญี่ปุ่นพ่ายแพ้ จึงต้องถอนทัพกลับ

ใน ค.ศ. 1593 มีการเจรจาสงบศึกในที่สุดและได้มีการเจรจาทางการทูตของญี่ปุ่น จีน และเกาหลีฝ่ายจีนได้ส่งทูตชื่อ ชินเก ไปเจรจากับโคนิชิ และพร้อมด้วยทูตเกาหลีได้พากันข้ามมายังญี่ปุ่นเพื่อพบกับ ฮิเดโยชิ ทั้งสามฝ่ายได้ตกลงทำสัญญากันดังต่อไปนี้คือ 1.ญี่ปุ่นจะได้ดินแดนเกาหลีครึ่งหนึ่ง 2.กษัตริย์ญี่ปุ่น จะได้อภิเษกกับเจ้าหญิงจีน 3.กษัตริย์เกาหลีทั้งสององค์จะถูกปล่อยตัว แต่ทูตฝ่ายจีนไม่ได้นำข้อสัญญานี้เสนอต่อกษัตริย์จีน และทางฝ่ายจีนก็ส่งทูตอีกคณะหนึ่งมาแต่งตั้งให้ ฮิเดโยชิเป็นกษัตริย์แห่งประเทศญี่ปุ่น และอยู่ภายใต้การปกครองของจีน พอฮิเดโยชิได้ทราบความประสงค์ของคณะทูตจีน ก็มีความโกรธแค้นยิ่งนักหาว่าประเทศจีนว่าดูถูกญี่ปุ่น ดังนั้นฮิเดโยชิจึงจัดแจงทัพเพื่อจะไปรบกับเกาหลีและจีนอีกครั้ง (สงวน อึ้งกง, 2508:175)

ใน ค.ศ. 1597 ฮิเดโยชิได้ส่งทัพเข้ารุกรานเกาหลีอีกครั้ง ครั้งนี้กองทัพมีความพร้อมมากเพราะสะสมกำลังมานานถึงห้าปี ฮิเดโยชิแต่งตั้ง โอบายากาว่า ฮิเดอากิ เป็นแม่ทัพใหญ่ แต่ในครั้งนี้อาณาจักรเกาหลีได้รับความช่วยเหลือจากจีนในการต้านทานทัพญี่ปุ่น โดยครั้งนี้กองทัพเกาหลีก็แข็งแกร่งขึ้นและ

เตรียมรับมือไว้เป็นอย่างดี ทำให้ทัพญี่ปุ่นไม่ประสบความสำเร็จเหมือนกับการรุกรานในครั้งแรก อีกทั้งญี่ปุ่นนั้นยังได้รับความลำบากในการทำสงครามมาก เพราะกองทัพเรือของจีนและเกาหลีแข็งแกร่งมาก ทำให้ญี่ปุ่นพ่ายแพ้อีกครั้ง จนผลสุดท้ายแผนการการขยายอำนาจไปจีนและเกาหลีต้องยกเลิกไปในที่สุด

ในค.ศ. 1598 สุขภาพของฮิเดโยชิก็แย่ลง แม้ว่าจะมีผู้สืบทอดตำแหน่งแล้ว คือ โดโยโดมิ ฮิเดโยริ ในขณะนั้นฮิเดโยริ มีอายุเพียง 5 ปี ฮิเดโยชิเกรงว่าจะถูกคนอื่นแย่งชิงอำนาจไป ดังนั้นเขาจึงเรียกผู้อาวุโสทั้ง 5 คนมารับคำสั่ง ผู้อาวุโสนี้ประกอบไปด้วยไคเมียวผู้ทรงอำนาจในขณะนั้น ได้แก่ มาเอตะ โทชิอิเอะ, โดกุกว่า อิเอยาสึ, อุเอสึจิ คาเคคัตสึ, อุคิตะ ฮิเดอิเอะ และ โมริ เทรุโมโตะ (วิระชัย โชคมุกดา, 2554:160) ทั้ง 5 คนนี้คือคณะผู้สำเร็จราชการ หรือเรียกว่า โงะไทโร โดยมีหน้าที่ดูแลกิจการบ้านเมืองจนกว่า ฮิเดโยริจะบริหารเองได้ ส่วนฮิเดโยรินั้นก็ถูกฝากฝังไว้กับ มาเอตะ โทชิอิเอะ ซึ่งเป็นเพื่อนสนิทที่สุด และเป็น ไคเมียวผู้มีศักดิ์นาสูงที่สุด แต่ก็ได้โทชิอิเอะเสียชีวิตต่อจากนั้นไม่นาน ในปี ค.ศ. 1598 ฮิเดโยชิ ได้เสียชีวิตลงที่ปราสาทฟุชิมิ ที่เกียวโต ในฤดูใบไม้ร่วง ปี ค.ศ.1598 ด้วยอายุ 61 ปี

จากที่ได้กล่าวมาข้างต้นนี้สรุปได้ว่า การขยายอำนาจของฮิเดโยชิไปยังเกาหลีและจีนนั้น เป็นการกระทำที่แสดงถึงความทะเยอทะยานของเขาที่จะ ครอบครองความยิ่งใหญ่และต้องการที่จะขยายดินแดน แสดงให้เห็นถึงอำนาจแสวงหาความมั่งคั่ง และอีกทั้งความอ่อนแอของจีนในสมัยราชวงศ์หมิง จึงทำให้เป็นสิ่งเร้าให้ญี่ปุ่นทำการบุกรุกจีน การทำสงครามของญี่ปุ่นยกทัพไปตีเกาหลีถึง 2 ครั้ง และยังประสบกับความพ่ายแพ้ ทำให้ญี่ปุ่นสูญเสีย ทรัพยากรเงินทองและกำลังคนไปมากมายเป็นเวลาทั้งหมด 6 ปีแต่ก็ไม่เกิดผลประโยชน์อันใดต่อประเทศญี่ปุ่นเลย

สรุป

โตโยโตมิ ฮิเดโยชิ เป็นผู้ที่ประสบความสำเร็จในการรวมประเทศญี่ปุ่นที่เคยแตกแยกให้เป็นหนึ่งเดียวได้ใน ค.ศ.1590 แม้ว่า ฮิเดโยชิจะมีได้ดำรงตำแหน่งโชกุนก็ตาม แต่คำสั่งหรือกฎหมายที่ประกาศใช้ในสมัยของเขาดูเหมือนจะเป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์มากกว่าในสมัยของโชกุนคนอื่นๆ และยังเป็นที่มั่นของกฎหมายฉบับต่อๆมาในสมัยโทกูงาวะอีกด้วย ในสมัยของ โตโยโตมิ ฮิเดโยชิ ได้มีนโยบายทางการเมืองที่มั่นคงและเด็ดเดี่ยว โดยที่มีการใช้ระบบฟิวดัลที่เข้มงวด และมีระบบการบริหารส่วนกลางที่มีประสิทธิภาพ ปฏิรูปเงินเหรียญ สำรวจที่ดินของชาติ ฮิเดโยชิ จัดผังเมืองใหม่ตามระบบศักดินาของญี่ปุ่น นอกจากนั้นในสมัยฮิเดโยชิ ยังมีเศรษฐกิจเจริญก้าวหน้ามากยิ่งขึ้น เพราะมีการใช้ระบบภาษีใหม่ๆ เพื่อเพิ่มพูนรายได้ให้แก่รัฐบาลเป็นจำนวนมากมาย และอีกทั้งเขายังให้ความสนใจในการค้าทางทะเล โดยให้การสนับสนุนการค้าเรือสินค้า และขยายการค้าโพ้นทะเลออกไปแข่งขันกับชาติอื่นๆ จนส่งผลให้เมืองท่านางาซากิในเกาะคิวชูกลายเป็นเมืองท่าที่สำคัญของญี่ปุ่นในการติดต่อกับโลกภายนอก ดังนั้นจึงสามารถกล่าวได้ว่า โตโยโตมิ ฮิเดโยชิ เป็นผู้ที่มียุทธศาสตร์ทางการปกครองประเทศที่ฉลาดเฉียบแหลม และรู้จักมองถึงปัญหาของประเทศญี่ปุ่นเป็นอย่างดี

บรรณานุกรม

หนังสือภาษาไทย

คึกฤทธิ์ ปราโมช ม.ร.ว. . **จากญี่ปุ่น** . กรุงเทพฯ : ดอกหญ้า 2000 , 2544.

นวัตน์ เลขะกุล. **แจแปนแจแปน**. กรุงเทพฯ : สารคดี, 2545.

ปวิตรา งามวิไลภรณ์. **การดำเนินการรวมและปกครองประเทศญี่ปุ่นของตระกูลโทกูงะวะ**

ค.ศ.1603-1868. สารนิพนธ์ อักษรศาสตร์บัณฑิต สาขาวิชาเอเชียศึกษา มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2553.

ประเสริฐ จิตต์วิวัฒน์พงศ์. **สร้างคน สร้างชาติ : ชาติญี่ปุ่น**. กรุงเทพฯ : ห้างหุ้นส่วนจำกัด รุ่งเรือง
สาสน์ การพิมพ์, 2528.

เพ็ญศรี กาญจน โนมัย. **ประวัติศาสตร์ทั่วไปของญี่ปุ่นสมัยใหม่**. กรุงเทพฯ : สมาคมนักเรียนเก่า
ญี่ปุ่น, 2527.

วีระชัย โชคมุกดา. **ประวัติศาสตร์ญี่ปุ่น** . กรุงเทพฯ : ยิปซี, 2554.

วิลเลียม ซี โอคอร์ด เดอ แบร์รี. **บ่อเกิดลัทธิประเพณีญี่ปุ่น**. แปลโดย จำนงค์ ทองประเสริฐ . กรุงเทพฯ :
ราชบัณฑิตยสถาน, 2545.

สงวน อึ้งคง. **ประวัติการแห่งประเทศญี่ปุ่น** . กรุงเทพฯ : โอเดียนสโตร์, 2508.

สตอร์, ริชาร์ด. **ประวัติศาสตร์ญี่ปุ่นสมัยใหม่** แปลจาก A History of Modern Japan แปลโดย ม.ร.ว.
ประกายทอง สิริสุข และ พรรณี สรุงบุญมี. กรุงเทพฯ : สมาคมสังคมศาสตร์แห่งประเทศไทย, 2520.

สื่ออิเล็กทรอนิกส์

วิกิพีเดีย สารานุกรมเสรี. “**โทะโยะโตะมิ อิเดะโยะชิ**” [ออนไลน์]. เข้าถึงเมื่อ 10 มกราคม 2557.

เข้าถึงจาก th.wikipedia.org/wiki